

A közérdekű adatok elérhetősége a magyarországi nyilvános könyvtárak honlapjain

FEHÉR Miklós

A közhatalom átláthatóbbá tételéhez járult hozzá a 2005. évi XC., az elektronikus információszabadságról szóló törvény, mely a közérdekű adatok nyilvánosságát szabályozó 1992-es adatvédelmi törvény párjának tekinthető. Ezt követte a 305/2005. (XII.25.) számú kormányrendelet A közérdekű adatok elektronikus közzétételére, az egységes közadat-kereső rendszerre, valamint a központi jegyzék adattartalmára, az adatintegrációra vonatkozó részletes szabályokról. E jogszabályok célja, hogy mindenki számára elérhető legyen az interneten az állami intézmények szervezeti, működési és gazdálkodási adatai.

A tanulmány a hazai nyilvános könyvtárak egy szűkebb körét tesztelte, mennyire felelnek meg a kiválasztott intézmények honlapjai a közérdekű adatszolgáltatási előírásoknak, és milyen feladatok állnak még ezen a téren könyvtáraink előtt.

Bevezetés

A közérdekű adatok elektronikusan vagy más módon történő közlését jogszabály írja elő, de a közlés az előírástól függetlenül is szükséges dolog. Mondhatjuk, hogy ez több mint jogszabályi kötelezettség. A könyvtárak igyekeznek teljesíteni a jogszabályi kötelezettségből fakadó teendőket. A teljesítés¹ jelenleg még nem teljes körű, de már eredményeket mutat fel, és folyamatos a fejlesztés. Így például az Országos Széchényi Könyvtár

(OSZK) honlapján² *Közzadatok* címszóval már elérhető az adatszolgáltatásnak az a struktúrája, mely a kötelezettség egységes szerkezetű megvalósítását szolgálja. A Könyvtári Intézet (KI) honlapján pedig olvasható egy felhívás³, mely arról tájékoztatja a könyvtárakat, hogy a közérdekű adat megismerésére bárki – szóban, írásban vagy elektronikus úton – igényt nyújthat be, és ezt az igényt 15 napon belül ki kell elégíteni.

Az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvény rendelkezéseit a közfeladatot ellátó szervezetek 2008. július 1-jétől kell alkalmazniuk. A törvény célja, hogy a közvélemény pontos és gyors tájékoztatása érdekében a közérdekű adatok e törvényben meghatározott körét az adatközlő – elektronikus úton – bárki számára díjmentesen közzétegye. A rendelkezések érvényesülése, a közérdekű adatok megismerésének elősegítése és a jövőbeni adatigénylésekre való felkészülés megkönnyítése érdekében a KI felhívása javasolja a könyvtáraknak, hogy készítsenek tájékoztatót és házi szabályzatot az adatigénylés teljesítésének rendjéről.

Megállapítható tehát, hogy e tárgykörben mind a figyelemfelkeltés, mind az adatközlés meginult. Ennek ellenére és e mellett is bőven van még tennivaló. Ráadásul tennivalóink nem csupán a jogszabályokból fakadnak. A jogszabályi előírások köteleznek ugyan, de ez esetben olyan cél megvalósításáról is beszélnünk kell, melyet jogi kötelezettség nélkül is el kell érnie a magyar könyvtárügynek.

Könyvtárügyünk átalakulóban van. Napjaink szolgáltatási rendszere nem hasonlítható a néhány évtizeddel ezelőtti, akkor még izoláltan működő könyvtárak dokumentum-kölcsönzéséhez. A könyvtárak szolgáltatási rendszerének dinamikus átalakulását azonban nem követte a társadalomban élő könyvtárkép hasonló tartalmú változása. Erre bizonyíték, hogy gyakran felelős döntéshozók és közírók is olyan indikátorokkal jellemzik könyvtári rendszerünket, illetve az egyes könyvtárakat, melyek már elavultak, véleményünkkel pedig torz és méltatlan értékítéletet fogalmaznak meg eredményeinkkel szemben. Ebben a helyzetben tehát a felelősségünk nem

kevés. *A minket bemutató kép* ugyanis – bármilyen meglepően hangzik is – elsősorban nem az olvasói tapasztalatok, hanem *a reklámokból és az önmagunkról sugárzott információk alapján fog megváltozni!* A felhasználó, miközben a kért dokumentumot megkapja, nem azzal foglalkozik, hogy azt a helyi állomány vagy a könyvtári rendszer egy szolgáltatása (más könyvtár állományából történő letöltés) tette számára elérhetővé. *A felhasználó nem épít tudatosan új könyvtárképet, hanem* meglévő könyvtárképébe illeszti be a tapasztaltakat. Megállapíthatja a gyors és szakszerű kiszolgálás tényét, de ettől még nem gondolja azt, hogy ezt egy új struktúrától, a könyvtári ellátás rendszerétől kapta. *Az új könyvtárképet nekünk kell beépítenünk a köztudatba.* Nekünk kell közölnünk azokat az új információkat, melyeket – ha szóba kerülünk – hallani szeretnénk önmagunkról.

Ha a „beépítés” marketingelvét követjük, akkor rájövünk, hogy új és rendszeresen közvetített szlogenekre van szükségünk. Ilyenekre, mint például: ◦ *minőség a könyvtárakban*, ◦ *esélyteremtő könyvtárak*, ◦ *könyvtárak a hátrányos helyzet leküzdéséért*, ◦ *könyvtárak a jövőért*, ◦ *a könyvtárak mint identitást őrző és teremtő műhelyek*. Vagy ilyenekre: ◦ *minden közhasznú információt a könyvtárból*, ◦ *tudástár – könyvtár*, ◦ *kérdezze tudásmenedzserét, a könyvtárost*, ◦ *nemzeti örökségünkhöz a könyvtár juttat el*, ◦ *könyvtári rendszer = hatékonyság a hálózati szolgáltatásokban*, ◦ *intézte ügyeit elektronikusan a könyvtárban*, ◦ *könyvtárak etnikai integrációs szerepben*, ◦ *könyvtárak az oktatásért*, ◦ *a művelődés új központja a könyvtár*, ◦ *könyvtár az élethosszig tartó tanulás szolgálatában*, ◦ *regionális tudástár program*, ◦ *Subito-rendszer⁴ a könyvtárakban*, stb.

A könyvtárkép átalakításához folyamatosan a felszínen kell tartanunk az ilyen típusú szlogeneket. Ehhez viszont arra van szükség, hogy a jelszavakat bármikor és bármelyik könyvtári honlapról valós tartalmakkal tudjuk alátámasztani intézményi, regionális és országos szinten egyaránt. És *itt értünk el a közzadatok-szolgáltatáshoz mint átfogó marketing lehetőséghez, mely*

különösen alkalmas a pozitív könyvtárkép kialakítására. Ugyanis többek között a közérdekű adatokkal tudjuk elmondani, hogy mennyit, milyen módon, milyen hatékonysággal kínálunk a rendszert igénybe vevő lakosság számára. Ezért nemcsak kötelezettségünk, hanem messzemenő érdekünk is, hogy a tevékenységünkkel kapcsolatos legfontosabbnak ítélt információkat közadatnak minősítsük és közvetítsük.

„I have a dream”

„Van egy álmom.” Ezt a híres mondatot Martin Luther King tiszteletes mondta ki 1963. augusztus 28-án. Tudjuk, hogy erőszak áldozata lett, puskagolyó végzett vele, ahogy ez másokkal is megesett már a történelemben, akik álmotk, és erről beszélni mertek. Az „éles” álmok eltiportatnak? Vagy eljött már az „álom álmodásának” az ideje?

„Van egy álmom: egy napon felkel majd ez a nemzet, és megéli, mit jelent valójában az, ami a hitvallásában áll: minden ember egyenlőnek lett teremtve. [...]”

Van egy álmom: négy kicsi gyermekem egy napon olyan országban fog élni, ahol nem a bőrük színe, hanem a jellemük alapján fogják megítélni őket. Van egy álmom: hogy egy napon megváltozik a helyzet, de úgy, hogy fekete kisfiúk és fekete kislányok testvérként, kézen fogva járhatnak a fehér kisfiúkkal és kislányokkal. [...]

Van egy álmom: egy napon minden völgy fölemelkedik, minden hegy és halom lesüllyed, az egyenetlen egyenessé lesz és a dombvidék síksággá! Mert megjelenik az Úr dicsősége, látni fogja minden ember. Ez a mi reménységünk. Ezzel a hittel tértek vissza Délre.” (Részletek Martin Luther King híres beszédéből.)

A krónikák szerint ezek az emlékezetessé vált szavak nem voltak benne az előre megírt beszédben, King a helyszínen szötte bele a mondanójába. Ahogy sokunkból ma is kiszakad: Van egy álmom ...

„Az érdeklődők lehető legszélesebb köre számára biztosítjuk a lehetőséget a magyar és az egyetemes kultúra kincseinek megismerésére. Mindenki számára elérhetővé tesszük a hazai és nemzetközi információkhoz és tudáshoz való szabad hozzáférést.” (Oroszlány, Városi könyvtár. Részlet a Küldetésnyilatkozatból)

„Megfelelünk az ezredforduló, illetve a 21. század kihívásainak. Dokumentumbázisunk, szakembereink,

felkészültségünk alapján vállaljuk a lakosság korszerű igényeinek minőségi kielégítését, a kultúra terjesztésének küldetését. Kiemelt figyelmet fordítunk a közéletben való részvétel, a gazdaság, a kultúra, a tudomány és a művészet kérdéseiben való eligazodás segítésére.” (Pécs, Városi könyvtár. Részlet a Küldetésnyilatkozatból)

„A település és vonzáskörzete lakói számára biztosítjuk a kultúrához, az információhoz és a tudáshoz való hozzáférést. Szolgáltatásainkat a használói igényeket figyelembe véve, a lehetőségeinkhez mérten alakítjuk, törekedve a minőségi ellátásra.” (Heréd, Községi könyvtár. Részlet a Küldetésnyilatkozatból)

„Könyvtári szolgáltatások nyújtása a műszaki, a gazdasági, az élettelen természettudomány és a társadalomtudomány területén az oktatás, a kutatás-fejlesztés, a vállalkozói szféra intézményei, illetve szakemberei számára.” (Budapest, BME, OMIKK. Részlet a Küldetésnyilatkozatból)

„A könyvtár az információs esélyegyenlőség és a demokrácia helye. Olyan szolgáltató intézmény, amely mindenki számára biztosítja a hozzáférést a dokumentumokhoz, az információkhoz, a magyar és az egyetemes zenekultúra kincseire, és támogatja az egész életen át tartó tanulást elvét.” (Budapest, Liszt Ferenc Zeneakadémia, Könyvtára. Részlet a Küldetésnyilatkozatból)

„Az oktatók és a hallgatók számára lehetővé tesszük a tudomány világának széles ismeretét. Tanácsadást, segítséget és képzést nyújtunk az információs ismeretekben, az egész életen át tartó tanulást, az önálló ismeretszerzés megalapozásában, az informatikai írástudás fejlesztése során.” (Vác, Apó Vilmos Katolikus Főiskola Könyvtára. Részlet a Küldetésnyilatkozatból)

Ezeket az álmokat jövőképpnek nevezzük és a könyvtári küldetésnyilatkozatban tesszük közzé. A küldetésnyilatkozat mára a nyilvános könyvtár kötelező alapdokumentuma⁵ lett. Az álmodás, az álom rögzítése és közzététele ebben a formában tehát kötelező. A „kötelezőségtől” persze még lehet ószinte, avagy másképpen mondva „igaz” az álom. Nyilvános könyvtáraink nagy része meg is felel e kritériumnak. A közzétett álmok „szépek” és legalább olyan nagy ívűek, mint amilyen a tiszteletes álma volt: esélyegyenlőségről, információkhoz és tudáshoz való szabad hozzáférésről, a 21. századi kihívásoknak való megfelelésről, minőségi szolgáltatásokról, a használói igények figyelembevételéről, a célcsoportok kiszolgálásáról, demokráciáról, tanácsadásról, segítségnyújtásról szólnak.

Nyilatkozatainkban tehát már kijelöltük utunkat. Nézzük meg, hogyan cselekszünk!

A tanulmányban 168 települési és felsőoktatási könyvtár honlapjának áttekintésével azt vizsgálom, milyen gyakorlat jellemzi a hazai nyilvános könyvtárakat a közérdekű adatok szolgáltatása terén, és miképp érvényesülnek a küldetésnyilatkozatban rögzített elvek a valóságban.

Miért is fontos mindez?

A kérdés gyakorlati hasznára rávilágít egy egyszerű példa, egy mozgássérült állampolgáré, aki tolokocsival közlekedik. Tudja, hogy a közintézmények akadálymentesítését jogszabály írja elő, de azt is tudja, hogy az előírás teljesítése sok helyen még nem történt meg. Nem türelmetlen, hanem kíváncsi. Vajon kap-e tájékoztatást a nyilvános könyvtárak honlapján arról, hogy az általa kiválasztott intézmény alkalmas-e már az ő közlekedésének biztosítására? Ha ezt a kérdést „jogosnak” érezzük, akkor máris érthető, hogy miről van szó.

A szakfelüyeleti vizsgálatok megállapításai szerint⁶ a települési könyvtárak 19%-a, a felsőoktatási könyvtárak 48%-a minden szempontból akadálymentesített, miközben a települések mindössze másfél, a felsőoktatásiak pedig 0%-a teszi közzé a saját honlapján ezt a tényét. Ezt az állapotot öngólnak is nevezhetjük. Pedig csak egy kattintás, egy mozdulat kellene, hogy öngól helyett gólokról, avagy – kritikusaink kapcsán – sikeres védésekről adhassunk számot.

A vizsgálat bemutatása

Felmérésem kiindulópontjául nem a KI Nyilvános könyvtárak jegyzéke szolgált, hanem az Országos Széchényi Könyvtár (www.oszk.hu) „Ugródeszka” menüpontja, ahonnan elérhető egy lista a magyar könyvtárakról, onnan pedig egy kattintással elérhetők a könyvtárak honlapjai. Vizsgálatom tárgyául a nyilvános települési és a felsőoktatási, ezen belül külön kategóriaként néhány egyházi felsőoktatási könyvtárat választottam. Átnéztem a felsorolt könyvtárak honlapjait (a megyei könyvtárak esetében teljességgel, az egyéb kategóriáknál kicsit vagy

erősebben válogatva). Az egyházi gyűjtemények áttekintéséhez forrásként az Egyházi Könyvtárak Egyesülése honlapját használtam (<http://www.eke.hu/gyujtemeny.html>).

Megállapításaim kizárólag a mintára, ezen belül az egyes kategóriákra szorítkoznak. Nem teszem közzé az egyes könyvtárakra vonatkozó adatfelvételeket, hiszen a vizsgálat célja az általános helyzetkép felvázolása volt. A minta nagysága és az egyes kategóriákban meglévő aránya lehetővé teszi általános következtetések levonását.

A lista sok esetben pontatlan elérési adatokat tartalmazott, és a hivatkozásra kattintva hibaüzenet jelent meg a böngészőben: ekkor külön kereséssel jutottam el a honlaphoz, ami végül is minden esetben sikerre vezetett.

A 168 darabos mintát (azzal az előfeltételezéssel élve, hogy al csoportokra bontás esetén az egyes al csoportokban eltérő értékek jelenhetnek meg) a két nagy kategórián belül a következő alkategóriákra bontottam (feltüntetve a vizsgált intézmények számát is):

Megyei – nagyvárosi könyvtárak:	28
Városi könyvtárak (20–60 ezer fő lakossal):	32
Kisvárosi könyvtárak (20 ezer fő alatt):	41
Községi könyvtárak:	30
Állami felsőoktatási könyvtárak:	28
Egyházi felsőoktatási könyvtárak:	9

Természetesen fontos lehet – mint minden esetben – az, hogy miféle követhető gyakorlat áll a könyvtárak rendelkezésére a közérdekű adatok szolgáltatásának megtervezésére, teljesítésére. A konkrét jogszabályi előírások mellett talán éppen a minta az, ami a leginkább befolyásolhatja az egyes intézményeket saját szolgáltatási gyakorlatuk kialakításában. A könyvtárakat megelőzően ezért átnéztem két központi szerepű honlapot, az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM) és a KI honlapját. (A KI működését tekintve az OSZK része, adatszolgáltatási minta szerepét központi szakmai szolgáltató helyzete indokolja.) Megoldásaikat figyelembe vettem a vizsgálati szempontsor összeállításában.

Szemponctok

A legfontosabb annak meghatározása, hogy mi számít közérdekű adatnak. A közzétételi kötelezettséggel bíró közérdekű adatok körét keret jellegűen az 1992. évi LXIII. törvény határozza meg a III. fejezet 19. paragrafusában: *„A közfeladatot ellátó szerv köteles elősegíteni és biztosítani a közvélemény pontos és gyors tájékoztatását a feladatkörébe tartozó ügyekben – így különösen költségvetésére és annak végrehajtására, az állami és önkormányzati vagyron kezelésére, a közpénzek felhasználására és az erre kötött szerződésekre, a piaci szereplők, a magánszervezetek és -személyek részére különleges vagy kizárólagos jogok biztosítására vonatkozóan. A szervek rendszeresen elektronikusan vagy más módon közzéteszik a tevékenységükkel kapcsolatos legfontosabb – így különösen a hatáskörükre, illetékességükre, szervezeti felépítésükre, szakmai tevékenységükre, annak eredményességére is kiterjedő értékelésére, a birtokukban lévő adatfajtákra és a működésükről szóló jogszabályokra, valamint a gazdálkodásukra vonatkozó – adatokat.*

A keretet azonban ki kell tölteni. Ehhez további előírást nyújt a 2005. évi XC. törvény *Melléklete*, mely általános közzétételi listaként frissítésre és megőrzésre vonatkozó utasítással is kiegészítve három adatscsoportban összesen 34 közzétételi adattípust sorol fel:

- a szervezeti, személyzeti adatok esetében tízet,
- a tevékenységre, működésre vonatkozó adatoknál tizennyolcat,
- a gazdálkodási adatok esetében hatot.

Természetesen nem szükségszerű, hogy egy adatközlőnek meglegyen a felsorolt összes adata, hiszen az alaptörvény szellemiségének megfelelően az előírthoz képest többet és mást is közzé lehet közérdekűként tenni, például mindazokat az adatokat, melyeket az adatközlő szerv a küldetése teljesítése érdekében fontosnak tart.⁷

A közérdekű adatok közzétételének gondolata átfogóbb és invenciózusabb feladat, mint amennyit

nyit pillanatnyilag a jogszabály révén kötelező penzumként érzékelünk belőle. Szembe kell néznünk majd azzal is, hogy a feladat teljesítése során egy új megjelenési formát kell alkalmaznunk. A meglévő írott és nyomtatott kultúrát kell átültetni egy új, 20–21. századi – egyébként rendkívül gyorsan avuló – hordozó felületre. Egy kattintással kell tudnunk megjeleníteni mindazt az ismeretanyagot, amely küldetésünk javát adja, minden intézmény saját küldetésének javát. Nem kis kihívás ez, és bőven ad számunkra tennivalót.

Az „álmodozó” gondolatokat lezárva, a fenti jogszabályokból, valamint a kormányzati, ágazatközponti honlapok gyakorlatából és a könyvtárak alapküldetéséből a 34 helyett az alábbi, 27 adatot tartalmazó közérdekű adatstruktúra bontakozott ki:

1) Közérdekű adatok

- ☉ Szervezeti, személyzeti adatok:
 - a személyek elérhetősége,
 - a szervezeti struktúra ábrázolása,
 - a felügyelt szervek, szervezetek, kiadványok, lapok bemutatása,
 - az Alapító Okirat (AO) elérhetősége.
- ☉ A tevékenységre vonatkozó adatok:
 - a Szervezeti és Működési Szabályzat (SZMSZ) elérhetősége,
 - az alaptevékenységhez kötődő jogszabályok elérhetősége,
 - nyitva tartás, a szolgáltatások elérhetőségi ideje,
 - a szolgáltatások elérhetősége, a Könyvtárhászadási Szabályzat (KSZ) elérhetősége
- ☉ Gazdálkodási adatok:
 - az ellenőrzések nyilvános megállapításai,
 - a költségvetés,
 - a beszámoló,
 - a szolgáltatási szerződések,
 - illetmények, juttatások.

2) A könyvtár és a társadalom kapcsolatát jellemző további adatok

- ☉ A hátrányos helyzettel kapcsolatos információk:
 - az akadálymentesség jelöltsége,

- a speciális szolgáltatásokról tájékoztatás,
- ☉ A civil kapcsolatok bemutatása,
- ☉ Az olvasásfejlesztés információi,
- ☉ Az identitás erősítése:
 - a helyismereti szolgáltatások leírása,
 - utcatérkép,
 - emlékhelyek,
 - évfordulók,
 - arcképcsarnok,
 - kitüntetések.
- ☉ Partnerek, partner könyvtárak, intézmények.

3) A minőségi teljesítményt, a minőségre törekvést jellemző további adatok

- A minőségbiztosítási kézikönyv elérhetősége,
- az önértékelési szempontsor elérhetősége,
- a jellemző mutatók elérhetősége.

A továbbiakban ezt a 27 szempontot veszem górcső alá, és bemutatom az adatfelvétel, illetve a kiértékelés során tapasztaltakat. (A szempontokat a hivatkozás pontosságának érdekében folyamatos sorszámozással jelöltem)

Elemzési adatok

Első szempont: a működés közérdekű adatai

A „közérdekű adat” kifejezés megléte, az adatközlés mennyiségi kérdései

Tulajdonképpen nem közérdekű adat, de kíváncsiságból a vizsgálódást azzal kezdtem, hogy megnéztem, egyáltalán fellelhető-e⁸ a vizsgált honlapok főoldalán a „közérdekű adat” vagy „közadat” kifejezés. Ahol ez a kategória szerepel, ott biztosra lehetett venni, hogy található közadatot is. A megnevezés hiánya azonban még nem jelenti automatikusan ennek az ellenkezőjét.⁹ Feltételeztem, hogy sokkal több helyen van közadat-szolgáltatás, mint ahány helyen erre külön menüpont található, és a vizsgálat igazolta ezt a feltételezést.

Az OKM és KI honlapján természetesen szerepel a közérdekű adat / közadat menüpont. Itt te-

hát 100%-os a megjelenés. Nézzük a könyvtárak csoportjainál ez hogyan alakul:

Nagyvárosi, megyei	%	10,7
Középvárosi		3,1
Kisvárosi		0,0
Városi összesen		4,0
községi összesen		0,0
Települési összesen		3,1
Állami felsőoktatási		3,6
Egyházi felsőoktatási		0,0
Felsőoktatási összesen		2,7
Mindösszesen		3,0

A legmagasabb értéket a nagyvárosok (megyei, városi) könyvtárai produkálták. Ilyen menüpont 11%-uk esetében fordult elő. Már ez a szerény érték is meglepően jó eredmény a többi kategóriához képest, a 3, illetve 0%-os értékkel.

Annak ellenére azonban, hogy a közérdekű adat/közadat menüpont csupán néhány honlapon jelenik meg, mégis beszélhetünk közadat-szolgáltatásról, mert a 168 vizsgált honlabból mindösszesen két olyat (egy községi és egy kisvárosi könyvtáré) találtam, amely az általam vizsgált 27 féle közadattól egyet sem tartalmazott.

A közölt adatok mennyisége nagyon változó. Egyetlen adatközlő sincs, aki a listára felvett 27 féle adat mindegyikét produkálná. Nincs ez másként az OKM és a KI esetében sem, miközben az OKM adatközlése a legteljesebbek egyike. (Ne feledjük, a KI esetében – amint már utaltam rá – az OSZK kötelessége az adatközlés, ezért nem szerepel minden adat a KI honlapján.)

Jó eredménynek tekinthető, ha tíz fölött van a szolgáltatott adatfélések száma. A jellemző sokaság öt adatot jelent. A vizsgált mintából érdemes talán kiemelni a Bács-Kiskun megyei és a győri városi könyvtárat, mert ők kiugróan magas szolgáltatási tartalmat nyújtanak.

Mielőtt bárki is megróna, hogy enyhén fogalmazok, amikor csupán fejlesztést javasolok, hiszen a 34-ből 27-re szűkített adatból az átlagosan öt adatközlés gyengének is minősíthető, el kell mondanom, hogy

– ez a 27 db-os adatkör egy elvi adatmennyiség, nem pedig előírás. Az egyes adat pedig nem

is biztos, hogy érvényes az adatszolgáltatóra, tehát nincs és nem is lehet arról szó, hogy aki most kevesebb adatot közöl, az ne teljesítené a feladatát;

- megnéztem a romániai és a szlovákiai magyar könyvtárak honlapjait is, kiderült, hogy a közérdekű adatközlési tartalmak és az adatközlés gyakorisága a magyar gyakorlathoz nagyon hasonló, arányaik is azonosak a hazai gyakorlatban tapasztaltakkal.

Szervezeti, személyzeti adatok

Ez a kategória összességében négy adatsort tartalmaz:

1. a személyek elérhetősége,
2. az ábrázolt szervezeti struktúra elérhetősége,
3. a felügyelt szervek, szervezetek, kiadványok, lapok bemutatása,
4. az Alapító Okirat elérhetősége.

a név és a telefonszám, a név és az e-mail cím feltüntetését érthetjük, de vannak adatszolgáltatók, akik ennél többet nyújtanak. Nemcsak azal, hogy a név mellett közlik a telefonszámot és az e-mail címet, hanem azzal is, hogy fotót, sőt rövid szakmai életrajzot is közzétesznek. Gyakori a „telefonkönyves” megoldás, azaz egy felkínált abc betűire kattintva bukkannak fel a nevek. Ennek a megoldásnak az alkalmazása feltételezi a nevek ismeretét. Ennek hiányában a szervezet felől lehet általában kiindulni, és szervezeti struktúra leírásából lehet rátalálni egy konkrét munkakörben dolgozó kollégára. A szervezeti bemutatásban azonban gyakori, hogy csak a szervezeti egység vezetőjét tüntetik fel, a munkatársakat már nem. Szerencsésnek az a megoldás tűnik, amikor a vegyes rendszer érvényesül: akár névre, akár szervezeti egységre keresünk, mindenképpen eljutunk a munkatársakhoz és elérhetőségeikhez.

Kategóriák		Személyek elérhetősége	Szervezeti struktúra	Felügyelt szervek, lapok	Alapító Okirat elérhetősége
Nagyvárosi, megyei	%	78,6	7,1	39,3	39,3
Középvárosi		65,6	3,1	25,0	6,3
Kisvárosi		56,1	0,0	19,5	14,6
Városi összesen		65,3	3,0	26,7	18,8
Községi összesen		50,0	0,0	3,3	0,0
Települési összesen		61,8	2,3	21,4	14,5
Állami felsőoktatási		67,9	17,9	35,7	--*
Egyházi felsőoktatási		77,8	11,1	22,2	--*
Felsőoktatási összesen		70,3	16,2	32,4	--*
Mindösszesen		63,7	5,4	23,8	11,3

**A felsőoktatási könyvtárak az adott felsőoktatási intézmény Alapító Okiratában szerepelnek, ezért esetükben ez a szempont nem vizsgálható!*

A szervezeti, személyzeti adatok kapcsán elvárásaként megfogalmazható, hogy a honlapról legyenek elérhetőek az adatszolgáltató intézmény munkatársai, szervezeti egységei, egységvezetői, azaz legyen biztosított a személyek elérhetősége. Munkatársi elérhetőségen legtöbb esetben

Amint a táblázatból látható, csak a személyek elérhetősége az elfogadott és általános adattartalom a honlapokon. Ez a községi könyvtárakra is jellemző, 50%-ot elérő érték. Ehhez képest a többi adatsortban szinte csak elvétve fordul elő adatközlés. Az Alapító Okirat (AO) közlését

a jogforrás (közzétételi lista) tételesen nem írja elő, tehát nem kérhető számon a kapott értéksor. Ugyanakkor a már idézett 1992. évi LXIII. törvény utal a hatáskörrel, illetékességgel, *szakmai tevékenységgel* kapcsolatos adatok közzétételi kötelezettségére. A szakmai tevékenységet viszont az SZMSZ mellett (előtt) az AO határozza meg, azaz ebből a dokumentumból tudható meg az, hogy melyek azok a szakmai tevékenységek, amikről közérdekű adat kérhető. A könyvtári mintaadó gyakorlat, amelyet figyelembe vettem az adatkör kiválasztásakor, az AO-t közölte. Ezek alapján került ez a szempont a vizsgálat látókörébe.

A szervezeti struktúra és a felügyelt szervek, kiadványok esetében a kapott eredmény értelmezése kapcsán csak tapogatózni lehet, az adatközlés elmaradása két okra is visszavezethető. A vizsgálat nem deríthette fel pontosan, hogy van-e, vagy nincs az adatközlést szükségessé tevő tartalom az adott könyvtár esetében. Ebben a kategóriában tehát a honlap közvetett tartalmaiból lehetett következtetni arra, hogy szükség lenne-e az adatközlésre vagy sem.

Összességében ebben a kategóriában csak a személyek elérhetősége produkált érdemi hozzáférisi értéket. A szervezeti struktúra esetében elvárható, az Alapító Okirat esetében ajánlható, hogy a könyvtárak lépjenek a hozzáférés érdekében. A felügyeleti szervek és a kiadványok esetében nem lehet tudni, hogy a jelenleg elérhető tájékoztatás korrektil bemutatja-e a helyzetet, vagy hiányos és kiegészítésre szorul.

A tevékenységre vonatkozó adatok

E területen is négy kategóriát vizsgáltam.

5. az SZMSZ elérhetőségét,
6. az alaptevékenységhez kötődő jogszabályok elérhetőségét,
7. a nyitva tartás bemutatását,
8. a szolgáltatások elérhetőségét, a könyvtárhasználati szabályzat közlését.

A szervezetet és tevékenységét az SZMSZ írja le, az ehhez való hozzáférés egyben a szervezet

megismerhetőségét is jelenti. SZMSZ-szel minden szervezetnek rendelkeznie kell, tehát itt az adatközlés teljes körűen elvárható. Hasonlóan teljes körű adatközlés várható el a jogszabályi környezetre utalás vonatkozásában, hiszen minden szervezet jogi keretek között tevékenykedik, ezeknek megfelelően kell megszerveznie az életét. Természetesen a jogi keretek esetében nemcsak a mindenkire egyaránt érvényes törvényekre és ágazati jogszabályokra, hanem a helyi önkormányzati, fenntartói rendeletekre, szabályozásra is gondolunk. A tevékenységet befolyásoló helyi szabályok ismerete nélkül nem lehet pontosan értékelni a szervezet tevékenységét.

A nyitva tartás is alapvető információ, ebből lehet megtudni, hogy egy szervezet vagy egy szolgáltatás mettől meddig érhető el. Ebben a vonatkozásban az OKM-nek és a KI-nek is van nyitva tartása, hiszen szolgáltató szervezetek is egyben. A minisztérium a különféle ügyintézesek bemutatása kapcsán ezt közli is. A KI esetében „Szolgáltatások” címszó alatt a Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár szolgáltatásai érhetőek el a nyitva tartási információval egyetemben.

Végezetül a szolgáltatások elérésének feltételeit leíró Könyvtárhasználati Szabályzat (KSZ) elérhetőségét vizsgáltam. Ilyen szabályzata minden könyvtárnak van (vagy kellene, hogy legyen), tehát az adatközlés teljes körűen elvárható. Amint látható, a négy, teljes körűen elvárható adatközlési csoportból csak egy adat, a nyitva tartásról adott információ az, ami teljesítette is az elvárást. Igaz, itt sem hibátlan az érték. Meglepő ebben a körben az állami felsőoktatási könyvtárak adatközlési hiányossága. A nyitva tartás mellett a KSZ információi azok, amelyek még elfogadható mértékben megjelennek a honlapokon.

Kategóriák		SZMSZ	Alaptevékenységhez kötődő jogszabályok	Nyitva tartás	Szolgáltatások elérhetősége KSZ
Nagyvárosi, megyei	%	46,4	0,0	100,0	89,3
Középvárosi		15,6	0,0	96,9	84,4
Kisvárosi		17,1	2,4	97,6	63,4
Városi összesen		24,8	1,0	98,0	77,2
Községi összesen		0,0	0,0	83,3	23,3
Települési összesen		19,1	0,8	94,7	64,9
Állami felsőoktatási		21,4	7,1	71,4	57,1
Egyházi felsőoktatási		0,0	0,0	100,0	66,7
Felsőoktatási összesen		16,2	5,4	78,4	59,5
Mindösszesen		18,5	1,8	91,1	63,7

Meg kell azonban jegyezni, általános jelenség, hogy nem a teljes használati szabályzatot adják közre, hanem az egyes szolgáltatások bemutatása kapcsán az ezekhez tartozó információt. Ez megvalósulhat a KSZ-ből történő jelzett (vagy nem jelzett) kiemeléssel, vagy a KSZ-től függetlenül megfogalmazott leírással. A felhasználó számára az egyes szolgáltatások kapcsán a teljes szabályzat beidézése nem is lenne igazán szerencsés megoldás. Ezért azt a honlapot, amely a szükséges részletinformációkat közölte, ebben a vonatkozásban adatközlőnek tekintetem. Ugyanakkor, ha az lett volna a kérdés, hogy a honlapon megjelenik-e a teljes Könyvtárhasználati Szabályzat, akkor a könyvtárak jóval kisebb százaléka került volna a válaszadói körbe! Célzerű és ajánlható, hogy az adatközlő könyvtár honlapján elérhető legyen a teljes KSZ, miközben az egyes szolgáltatások bemutatásakor kerüljenek külön is kiemelésre a szolgáltatáshoz szorosan kapcsolódó KSZ-információk.

A másik két adatcsoport esetében azonban súlyosabb hiányosságokról beszélhetünk. Az SZMSZ közlésének a hiánya egészen meglepő értékkel bír: az egyházi felsőoktatási intézmények egyike sem közölt SZMSZ-t. Itt az érték 0%, épp úgy, ahogy a községi könyvtárakban. De a kis és középvárosok és az állami felsőoktatás intézmé-

nyeinek is csak a 20%-a biztosít hozzáférést az SZMSZ-hez. Az adatközlés elmaradása ebben az esetben nem igazán magyarázható semmivel, hiszen az adatforrás a könyvtárak majd teljes körében kötelezően rendelkezésre áll. Egyszerű feledékenységről lenne szó?

Az alaptevékenységhez kötődő jogszabályok esetében már egészen biztosan szemléletbeli hiányosságot kell feltételeznünk az adatközlés elmaradása miatt. Egyszerűen nem gondolnak arra az adatközlők, hogy erről nekik tájékoztatást kellene nyújtaniuk. Ugyanakkor persze az sem tudható, hogy rendelkeznek-e ezzel az információval. Elképzelhető, hogy egyes könyvtárak számára nem kis feladatot jelent összegyűjteni a tevékenységüket meghatározó, érvényes jogszabályi listát. De ez már csupán feltételezés, hiszen a vizsgálatból nem derül ki, hogy adathiány vagy az adatok megléte miatt állt elő az a helyzet, hogy nem közöltek adatot.

Gazdálkodási adatok

E területen öt kategóriát vizsgáltam.

9. hozzáférés az ellenőrzések nyilvános megállapításaihoz,
10. hozzáférés a költségvetéshez,
11. hozzáférés a beszámolóhoz,

12. hozzáférés a szolgáltatási szerződésekhez,
13. hozzáférés az illetményekhez, juttatásokhoz.

A gazdálkodásról szóló információk a közérdekű adatszolgáltatás természetes részét képezik. Lehet, hogy kényes részét, de részét. Az itt felsorolt adatok mindegyike az adatközlés szándékától függetlenül is létező adat, tehát akár a teljes körű adatközlés is elvárható. A 11., 12. pont esetében azonban a teljes körűség elvárásával szemben kivételt kell, hogy tegyünk, hiszen összevont, szervezetében nem önálló intézmény esetében az adatközlő könyvtár nem biztos, hogy rendelkezik az információkkal, illetve azok felett. Hasonló helyzet állhat elő a 13. pontnál is. Mivel az illetményeket olyan módon kell közölni, hogy az a személyhez kötést ne tegye lehetővé, akkor járunk el helyesen, ha a bér, illetve a juttatás összességének közlését tesszük meg. Az egyszemélyes intézmények esetében az adatközlő akkor tud helyesen eljárni, ha nem a személy illetményét, juttatásait közli, hanem arról ad tájékoztatást, hogy a fenntartó az egyéb területeivel együtt összesen mennyit fordít személyi kifizetésekre. Ebben az esetben azonban ez már valójában a fenntartó adata, nem a könyvtaré, tehát neki kell közölnie.

A táblázat értékei meglepőek. A könyvtárak gazdálkodásukról gyakorlatilag nem közölnek információt. A beszámoló és a költségvetés minimális arányú hozzáférhetővé tétele sem segít a helyzeten. A községek és az egyházi felsőoktatási könyvtárak köre egyetlen kategóriában sem ad információt. Ha pedig az adatközlés tartalmát tekintjük, akkor azt látjuk, hogy az ellenőrzésekről, illetve az illetmények, juttatások köréről egyáltalán nincs tájékoztatás, és a másik három témakör is csupán néhány százalékban érintett. Az okok keresése kapcsán megnéztem a „mintaadó” két intézmény erre vonatkozó adatközlési gyakorlatát. Lehetséges lenne, hogy a hasonló minta „bátorítja” a könyvtárakat az adatok megőrzésére? Nem, ez nem így van. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium ugyanis teljes körben adatszolgáltató, és a Könyvtári Intézet is pozitív mintát ad, bár csak egyetlen területen, a beszámolóhoz való hozzáférésben.

Mindezek alapján azt kell mondanom, hogy a gazdálkodási adatok közlésének terén a tényleges helyzet bemutatása, illetve az okok feltárása összetettebb feladat, meghaladja ennek a vizsgálatnak a kereteit. Így csak egy általánosító megállapításra szorítkozom: az adatközlésre vonatkozó belső elhatározás erősítése javasolható.

Kategóriák		Az ellenőrzések nyilvános megállapításai	Költségvetés	Beszámoló	Szolgáltatási szerződések	Illetmények, juttatások
Nagyvárosi, megyei	%	0,0	7,1	21,4	0,0	0,0
Középvárosi		0,0	6,3	6,3	0,0	0,0
Kisvárosi		0,0	0,0	4,9	0,0	0,0
Városi összesen		0,0	4,0	9,9	0,0	0,0
Községi összesen		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Települési összesen		0,0	3,1	7,6	0,0	0,0
Állami felsőoktatási		0,0	3,6	3,6	3,6	0,0
Egyházi felsőoktatási		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Felsőoktatási összesen		0,0	2,7	2,7	2,7	0,0
Mindösszesen		0,0	3,0	6,5	0,6	0,0

Elemzési adatok

Második szempont: a társadalmi kapcsolatok közérdekű adatai

Az itt vizsgált adatok a „puhábbak” közé tartoznak, hiszen ezek közlése a közérdekű adatközlésről szóló jogszabályban csak körülírt, tételesen nincs előírva. Ezzel együtt megpróbáltam számba venni a legfontosabbakat: azokat a területeket, amelyekre egyéb jogszabályi előírások is vonatkoznak. Így az akadálymentesítés és a helyismeret került ide fontos könyvtári küldetésként az olvasásfejlesztés mellett. És ebben a blokkban, ezzel összefüggésben vizsgáltam még a civil és a szakmai partnerekkel való együttműködésre vonatkozó információkat is:

A hátrányos helyzettel kapcsolatos információk

14. az akadálymentesség jelöltsége
15. híradás a speciális szolgáltatásokról

Partnerek, partner könyvtárak, intézmények

16. szakmai partnerek

A civil kapcsolatok bemutatása

17. civil partnerek

Az identitás erősítése

18. a helyismereti szolgáltatások leírása
19. utcatérkép
20. emlékhelyek
21. évfordulók
22. arcképcsarnok
23. kitüntetések

Az olvasásfejlesztés információi

24. az új könyvek, dokumentumok ajánlásai

Hogy a *hátrányos helyzettel*, az akadálymentesítéssel kapcsolatos információk valamennyi könyvtártípusra érvényesek, ahhoz talán nem fér kétség. A szakmai partnerkapcsolatokban is minden könyvtár érintett. Magyarázatot igényelhet azonban az a megítélés, hogy a civil kapcsolatok

bemutatása, az identitás erősítése (helyismereti tevékenység) és az olvasásfejlesztés a felsőoktatási szakkönyvtári körre éppúgy vonatkozható tartalom-e, mint ahogy azt a közkönyvtári körben érezzük.

Véleményem szerint nem a feladat, hanem a *feladat tartalma* lehet más az egyes könyvtártípusokban. Civil kapcsolatokkal, az identitás erősítésével és olvasásfejlesztéssel minden könyvtárnak kell(ene) foglalkoznia.

A *civil kapcsolatok* terén azt vizsgáltam, hogy a könyvtár honlapja szól-e a környezet (település, egyetem) civil szervezeteiről, tesz-e ajánlást a bekapcsolódni vágyók számára az élen járó, pozitív példát nyújtó közösségek bemutatásával a szabadidő társadalmilag hasznos eltöltésére. A szakmai partnerkapcsolatok kapcsán is több információt várnék az „Ugródeszka” linkmutatójánál. Olyan információkat kerestem, melyek indokolják is az együttműködést, és egyben be is mutatják a partnerintézményt abban a szerepében, amely az együttműködés során kiteljesedik, amely szerep kiegészíti a mi szolgáltatásainkat. Hiszen akkor érdemes elugrani a honlapunkról, ha a partnerünk – akire büszkék lehetünk, és akit ezért örömmel is ajánlunk, ahogy ő is ezt teszi remélhetően mivelünk – valamiben többet, jobbat tud nyújtani, mint mi magunk. Ebben a kontextusban a partner nem egy odavetett „lásd még” felsorolás tagja, hanem egy tudatosan épített és menedzselte szolgáltatási rendszer része.

A *helyismereti, avagy identitást erősítő tevékenység* a könyvtári törvény által rögzítetten ugyan a települési könyvtáraknál felsorolt feladat¹⁰, de ezen túlmutatóan kijelenthető, hogy minden könyvtár számára óriási kihívás, hiszen többek között éppen ebben a szerepkörben határozhatja meg minden könyvtár önmagát tudásbázisként. Ebben a szerepkörében válhat pótolhatatlanul azzá. A tudásbázis teremtésnek – melyre minden könyvtár hivatott! – ugyanis két iránya lehetséges. Ha önmagunkat (saját könyvtárunkat) állítjuk középpontba, akkor érthetővé válik ez a két irány. Gyűjthetünk a környező világról (külső ismeretek) és belső világunkról (belső ismeretek) információkat tartalmazó dokumen-

tumokat. A könyvtárak ma már tudják, hogy gyűjteményüket nem tudják enciklopédikussá tenni, de nincs is erre szükség. A világ tudását ugyanis nem egy önálló nagykönyvtár, hanem a könyvtárak együttműködő rendszere őrzi és kezeli. Ebben a szegmensben – a külső ismeretekről szóló dokumentumok világában – sokkal nagyobb a jelentősége a rendszertagok együttműködését segítő technikáknak, technológiáknak, mint magának a helyben őrzött gyűjteménynek. A belső ismeretek, tudások terén azonban mindez fordítva igaz. Bármilyen megdöbbentő, belső világunk éppoly végtelen ismeretanyaggal bír, mint a külső. És belső könyvtári világunk tudását nem a társkönyvtárak rendszere, hanem a mi könyvtárunk őrzi. Ha bármely könyvtár a belső tudásáról (magáról a könyvtárról, a településről, ill. az egyetemről, fenntartóról, a fenntartó működéséről stb.) épít tudásbázist, akkor olyan ismereteket, dokumentumokat kezel, melyekkel

tevékenységét, életét bemutató dokumentumokat, adatokat kell ezalatt értenünk, míg felsőoktatási intézmény esetén az annak tevékenységét, életét bemutató dokumentumokat és adatokat. Az *olvasásfejlesztés* kapcsán, a számos lehetőség közül egy dolgot vizsgáltam: jelesül azt, hogy az adott könyvtár ismerteti-e a könyvtárjainak, bemutatja-e a folyóiratait, közöl-e információkat, ajánlásokat ezen források „öröm-, illetve vágyakozással teli” felhasználásához. Megosztja-e azt az örömét másokkal, amit gyűjteménye, annak gyarapodása jelent számára. Az öröm megosztása ugyanis az egyik leghatásosabb marketing eszköz a cselekvések, szerepek pozitív példaként történő beállítására. Előfeltételezésem szerint ezeken a területeken – az előbb felsorolt indokok alapján – akár a teljes körű adatközlés is elvárható.

Hátrányos helyzet

Kategóriák		Jelölve van-e az akadálymentesség?	Vannak-e jelzett, hátrányos helyzetűeknek szóló szolgáltatások?
Nagyvárosi, megyei	%	7,1	25,0
Középvárosi		0,0	15,6
Kisvárosi		0,0	2,4
Városi összesen		2,0	12,9
Községi összesen		0,0	0,0
Települési összesen		1,5	9,9
Állami felsőoktatási		0,0	0,0
Egyházi felsőoktatási		0,0	0,0
Felsőoktatási összesen		0,0	0,0
Mindösszesen		1,2	7,7

senki más a világon nem rendelkezik. Így válhatunk a világ legértékesebb tudásbázisainak öreivé. A könyvtár – lévén nem öncélú intézmény – felelős a fenntartója sikeréért is. A fenntartója sikerességéhez pedig többek között a fenntartói identitás megőrzött tartalmaival járulhat hozzá. A könyvtár mindenképpen felelős tehát a lokális információk begyűjtéséért, rögzítéséért, visszakereshetővé tételéért. Akár településben, akár intézményben, szervezetben gondolkodunk. A település részeként a településről szóló, annak

Az akadálymentesség kapcsán a települések esetében a szakfelügyeleti vizsgálatok azt állapították meg, hogy 19,3%-ukban minden akadálymentes, azaz jelölhető lenne az akadálymentesség. Ezzel szemben 1,5%-nyian adnak erről csupán hírt. Természetesen az akadálymentes közintézményekkel rendelkező települések nem biztos, hogy rendelkeznek honlappal. Külön vizsgálattal tudnánk pontosítani a tényleges helyzetet, annyi azonban elmondható, hogy az adatközlés aránya nem megfelelő. A felsőokta-

tási könyvtárak esetében még egyértelműbb a helyzet, hiszen esetükben 48%-os az akadálymentesség, míg erről szóló adatközléssel egyáltalán nem találkoztam. Ez valószínűleg figyelmetlenségre vezethető vissza, hiszen az információ az adatközléshez rendelkezésre áll.

Más a helyzet a speciális szolgáltatásokról történő tájékoztatással. A közölt értékek azt jelzik, hogy ennyi esetben találtam ilyen tartalmú információt, de az már nem derül ki az adatsorból, hogy milyen százalékban történt „információ-elhallgatás”, azaz van-e olyan könyvtár, amelyik biztosít ilyen szolgáltatást, noha a honlapján erről nem közöl információt.

Szakmai és civil partnerek

Kategóriák		Szakmai partnerek	Civil kapcsolatok bemutatása
Nagyvárosi, megyei	%	57,1	14,3
Középvárosi		21,9	34,4
Kisvárosi		17,1	17,1
Városi összesen		29,7	21,8
Községi összesen		3,3	70,0
Település összesen		23,7	32,8
Állami felsőoktatási		17,9	3,6
Egyházi felsőoktatási		44,4	0,0
Felsőoktatási összesen		24,3	2,7
Mindösszesen		23,8	26,2

A partnerkapcsolatok bemutatása kapcsán érdekes megállapításra ad lehetőséget a vizsgálat. Talán egyetlen egyéb szempont szerint sincs akkora különbség az adatszolgáltatói kategóriák eredményei között, mint itt. Összességében mind a szakmai, mind a civil partnerekről szóló információadás 25 % körüli eredményt ért el, azonban ez az átlag szélsőséges belső arányokat takar. Míg a községek szinte nem is emlegetnek szakmai partnert, addig esetükben a civil környezetre történő utalás 70%-os! Igen: a település életébe a könyvtár és annak honlapja itt van leginkább beágyazódva. A felsőoktatási könyvtárak esetében éppen ellenkező a helyzet: ott a szakmai partnerekre való utalás a meghatározó a civil kapcsolatok bemutatása helyett.

De meglepő és markáns az állami és az egyházi felsőoktatási könyvtárak közötti különbség is a szakmai partnerek bemutatása terén. Mivel minden könyvtárnak van szakmai és civil partnere, ezért az elvárható érték jóval magasabb lehetne, ezen a területen tehát mindenképpen indokolt az előbbre lépés.

Az identitás erősítése, a helyismereti tevékenység

Itt hat olyan megjelenési forma meglétét vizsgáltam, mely minden könyvtár számára elérhető, illetve jelentéssel bír. A szolgáltatások általánosságban történő leírása mellett megnéztem, közöl-e a honlap a könyvtárhoz kötődő térkép-

információt (mi, hol, hogyan található meg)? Ez ma például Google térképszolgáltatásának a beépítésével egyszerűen megoldható.

Ezen kívül minden könyvtárnak vagy könyvtári környezetnek (településnek, egyetemnek) vannak emlékhelyei, emlékszobái, sarkai, kultikus helyszínei, melyeket csak a helyiek ismernek igazán.

Az évfordulók szintén a helyismerettel rendelkezőknek mondanak sokat, mint ahogy az arc képcsarnok is olyan eszköz, mely a könyvtárhoz, a településhez, a szervezethez köthető kiemelkedő személyek bemutatását teszi lehetővé. A kitüntetések bemutatása pedig lehetőséget ad a település, a szervezet, az egyetem elismerési rendjébe történő bepillantásra és a kitüntetettek

megismerésére, általuk a településről, az egyetemről szóló ismereteink gazdagodnak.

Ezek az információk rendelkezésre állnak, akár össze vannak gyűjtve, akár nem. Csak rajtunk múlik a szolgáltatásuk.

Kategóriák		Helyismereti szolgáltatások leírása	Utca-térkép	Emlék-helyek	Évfordulók	Arcképcsarnok	Kitüntetések
Nagyvárosi, megyei	%	39,3	17,9	7,1	25,0	14,3	7,1
Középvárosi		25,0	9,4	18,8	25,0	34,4	3,1
Kisvárosi		17,1	22,0	14,6	9,8	12,2	0,0
Városi összesen		25,7	16,8	13,9	18,8	19,8	3,0
Községi összesen		0,0	20,0	53,3	0,0	3,3	3,3
Települési összesen		19,8	17,6	22,9	14,5	16,0	3,1
Állami felsőoktatási		0,0	21,4	0,0	0,0	7,1	0,0
Egyházi felsőoktatási		0,0	11,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Felsőoktatási összesen		0,0	18,9	0,0	0,0	5,4	0,0
Mindösszesen		15,5	17,9	17,9	11,3	13,7	2,4

A táblázat arra utal, hogy az identitást erősítő helyismereti munka szinte kizárólag a települési könyvtári kör sajátja. A felsőoktatási könyvtárak esetében ezen a téren szemléletváltásra van (enne) szükség.

A települési könyvtárakon belül – a hat vizsgált szerep összességében – a községek egyáltalán nem tűnnek lemaradónak. Ugyan háromszor szerepelnek a városi átlag alatt, de háromszor szerepelnek felette is. Úgy tűnik tehát, hogy a legkisebb települések is fontosnak érzik ezt a területet, sőt lehet tőlük tanulni is, bár például a helyismereti szolgáltatás leírásával egyáltalán nem rendelkeznek. Ez arra utalhat, hogy e területen most még elsősorban a spontán megjelenés a jellemző, nem alakult ki még a kistelepüléseken végzendő helyismereti könyvtári munka központi irányítása. Az adatközlési tartalmak bővítését e területen is érdemes elősegíteni.

Olvasásfejlesztés

Kategóriák		Olvasásfejlesztés
Nagyvárosi, megyei	%	17,9
Középvárosi		37,5
Kisvárosi		24,4
Városi összesen		26,7
Községi összesen		3,3
Települési összesen		21,4
Állami felsőoktatási		28,6
Egyházi felsőoktatási		0,0
Felsőoktatási összesen		21,6
Mindösszesen		21,4

Tanulságos képet rajzol elénk a táblázat a könyv-, a dokumentum-újdonságok honlapon történő bemutatásáról. A középvárosok kategóriája viszi el a pálmát. Ez az a kategória, ahol már van elegendő szakmai, szervezeti muníció e feladatok ellátásához, miközben még kifejezetten családias, meleg, személyes légkörben folyik ez a szolgáltatás, az irodalom ajánlása. Az állami felsőoktatási könyvtárak körében is ismert és alkalmazott ez a technika, miközben meglepő az

egyházi felsőoktatási könyvtáraknál tapasztalt érték hiánya. További meglepetés, hogy a városi körben a kisvárosok is megelőzik a legnagyobbakat, melyek egyébként szinte minden egyéb más kategóriában előttük teljesítenek. Mivel az olvasásfejlesztés minden könyvtár lehetősége, egyben a könyvtári rendszer felé irányuló olyan általános elvárás, melynek fejlesztését stratégiai célként tűztük ki magunk elé, ezért ebben a vonatkozásban az adatközlés erősítése mindenképpen indokolt.

Elemzési adatok

Harmadik szempont: a minőségügy, a minőség közérdekű adatai

Az ebben a kategóriában vizsgált adatok szintén a már emlegetett „puha” adatok körét szaporítják,

Önértékelési szempontok

26. az önértékelési szempontsor közzététele

A tevékenységet jellemző mutatók

27. a mutatók közzététele

Természetesen tudnunk kell, hogy a minőségre való törekvés elvének vallása mellett sem rendelkezik minden könyvtár minőségi kézikönyvvel, önértékelési szempontsorral vagy teljesítményének értékelésére kiválasztott és alkalmazott mutatókkal. Ha ezekkel nem rendelkezik, akkor nem is közzölheti őket. Mivel a vizsgálat csupán az adathiány megállapításáig jutott, s nem derülhetett ki az adathiány tényleges oka, ezért az itt kapott értékek nem tudják jellemezni az adatközlés mértékét. Az itt, ebben a kontextusban kimutatott értékek tehát nem tekinthetők az adatközlést jellemző százalékoknak, csupán a figyelem felkeltésére alkalmasak.

Kategóriák		A minőségi kézikönyv elérhetősége	Az önértékelési szempontsor elérhetősége	Jellemző mutatók elérhetősége
Nagyvárosi, megyei	%	0,0	0,0	10,7
Középvárosi		0,0	0,0	0,0
Kisvárosi		0,0	0,0	0,0
Városi összesen		0,0	0,0	3,0
Községi összesen		0,0	0,0	0,0
Települési összesen		0,0	0,0	2,3
Állami felsőoktatási		0,0	0,0	0,0
Egyházi felsőoktatási		0,0	0,0	0,0
Felsőoktatási összesen		0,0	0,0	0,0
Mindösszesen		0,0	0,0	1,8

ják, hiszen a közérdekű adatközlésről szóló jogszabály ezeket csak körülírja, tételesen nem nevezi meg. Ugyanakkor jogosan vélelmezhetjük – mivel a könyvtárak körében a minőségre való törekvés mára már elterjedt, elfogadott szemléletmód –, hogy ennek közhasznú információit a könyvtárak honlapjaikon közzé is teszik.

Minőségi kézikönyv

25. a kézikönyv elérhetővé tétele

A táblázat adatai azt sugallják, hogy a könyvtárak a minőségüggyel kapcsolatos közérdekű adatközlés terén jelentős lemaradásban vannak. Vagy nincsenek ezzel kapcsolatos dokumentumaik, vagy ha vannak, akkor nem közlik azokat. Vagy nincsenek a tevékenységük jellemzésére kiválasztott mutatóik, vagy ha vannak, nem közlik azokat. Egyetlen kivételt a nagyvárosok kategóriájában találunk, ahol előfordul, hogy közölnek mutatókat. De feltehetően itt is jóval

kisebb számban történik adatközlés, mint amilyen mértékben már a mutató használat elterjedt. A táblázat arra mindenképpen felhívja a figyelmet, hogy az egyébként oly fontos, prioritást élvező területen, a minőségre való törekvés során a könyvtáraknak élniük kell a közérdekű adatközlés adta kommunikációs lehetőséggel, tájékoztatniuk kell a felhasználókat, egyben a könyvtár társadalmi környezetét az elvárások kielégítésének irányába fejlődő könyvtár ilyen vonatkozású (és dokumentumokban fellelhető) információiról.

Záró gondolatok

„A huszadik század a számoké. Már a tizenkilencedik is az volt. A nevelés és az élet számokkal tömi meg már fejlődő korában az ember agyvelejét, s ezek, mint a zab a föld termő erejét, éppen azokat a nedveket szárítják ki, melyek a meseköltéshez szükségesek.”¹¹ ”

Mikszáth Kálmán több mint száz éve írta ezeket a gondolatokat. S lám, az előzőekben közölt kilenc táblázat rengeteg oszlopában publikált számmal – szinte akaratlanul – beteljesitem a nagy palóc író kijelentését. Számokkal, illetve számok alapján próbálom megfogalmazni teendőinket könyvtárügyünk, a társadalom fejlődése érdekében. Számokkal értelmezem a jogszabályt.

Ilyen jövőt álmódott nekünk Mikszáth? És King tiszteletes? És mi magunk? Valóban kiszáradtak már azok a nedvek, amik a meseköltéshez nélkülözhetetlenek?

Talán nem. Az én álmom nem arról szól, hogy tevékenységünknek adatkupaccá, közérdekűen közlendő adatsokasággá kellene válnia. Az álmom az *álomról* szól. Arról, hogy az talán meg is valósulhat.

A könyvtár az információs esélyegyenlőség és a demokrácia helye. Olyan szolgáltató intézmény, amely mindenki számára biztosítja a hozzáférést a dokumentumokhoz, az információkhoz, a magyar és az egyetemes kultúra kincseihez. Legyen így.

Jegyzetek

1. A kézirat lezárásának időpontja: 2009. május 29.
2. OSZK = Országos Széchényi Könyvtár. Honlapjának címe: <http://www.oszk.hu>
3. KI = Könyvtári Intézet. A felhívás elérhető: http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/downloads/kozerdekuadat.rtf
4. A Subito-rendszer = német dokumentumszolgáltató rendszer. Ld. a <http://www.subito-doc.de> címen
5. 1997. évi CXL. törvény 55. §. 1. (a) szerint „... fő céljait nyilatkozatban közzé teszi.”
6. LÁDI László – FEHÉR Miklós: Reprezentatív vizsgálatok a szakfelügyeleti kérdőívek alapján. In: A könyvtári szakfelügyeletről. Tájékoztató a 2002–2008 közötti szakfelügyeleti vizsgálatok eredményeiről. Bp. : OKM, 2009. 87. p.
7. Ezért merült fel bennem, hogy az OKM gazdag és tartalmas honlapján közérdekű adatként – azaz a minisztérium küldetéséből fakadó további információként miért ne lehetnék rá mondjuk például országunk himnuszára (énekelt, leírt vagy zenés változatban), jelképeire, legszebb tájaira, verseire, zenéire, festményeire, egyéb műalkotásaira, a magyar történelem kiemelkedő alakjaira, a magyar történelmi öröknaptárra, vagy a magyar tudománytörténeti tárra, a magyarság emlékhelyeire stb. – A honlapon, a közzétételi listákon meghatározott közérdekű adatokon kívül elektronikusan közzétehetőek más közérdekű és közérdekből nyilvános adatok is. (Ld. 2005. évi XC. Törvény 3. § (7))
8. Az informatikai és hírközlési miniszter 18/2005. (XII. 27.) IHM számú rendelete (A közzétételi listákon szereplő adatok közzétételéről szükséges közzétételi mintákról) szerint ezt a hivatkozást minden közfeladatot ellátó szervnek fel kell tüntetnie a honlapján.
9. A vizsgálatban minden esetben a honlap teljes tartalma figyelembe vételre került, függetlenül attól, hogy volt-e kiemelten közadat címszó alatti tartalom vagy sem.
10. 1997. évi CXL törvény 65 §. (2) c)
11. Mikszáth Kálmán: Az én jeles mondatom. Bp. : Mikszáth K., 1997. 114. p..

